

Folk om forbruk og omstilling

Resultater fra gruppeintervjuer og spørreundersøkelse

Marianne Aasen | Hege Westskog | Nora Ytreberg

Include – Forskningscenter for sosialt inkluderende energiomstilling
Rapport 3/2024
Juni, 2024

Folk om forbruk og omstilling – Resultater fra gruppeintervjuer og spørreundersøkelse

Forfattere:

Marianne Aasen, CICERO Senter for klimaforskning

Hege Westskog, Senter for utvikling og miljø, Universitetet i Oslo

Nora Ytreberg, CICERO Senter for klimaforskning

Include er opprettet med finansiering fra Norges forskningsråd som et *Forskningscenter for Miljøvennlig Energi (FME Samfunn)*. Include ledes av Senter for utvikling og miljø (SUM) ved Universitetet i Oslo.

Include skal frembringe kunnskap om hvordan vi kan realisere et sosialt rettferdig lavutslippssamfunn gjennom inkluderende prosesser og nære samarbeid mellom forskning og offentlig, privat og frivillig sektor.

Include
v/Senter for utvikling og miljø
Postboks 1116
Blindern
0317 OSLO

www.sum.uio.no/include

Forord

Denne rapporten oppsummerer og drøfter resultater fra studie av nordmenns oppfatninger om forbruk og omstilling. Studien er en del av et prosjekt i *Include – forskningscenter for sosialt inkluderende energiomstilling*, hvor blant annet lokal klima- og miljøomstilling er et sentralt tema. Prosjektet er gjennomført i samarbeid med Miljødirektoratet, Asker kommune, Bærum kommune, Fremtiden i våre hender og Oslo kommune. Disse har gitt innspill til studien underveis. I tillegg til partnerne i prosjektet vil vi takke respondentene som har stilt til intervju og delt sine tanker, og Eilif Ursin Reed for hjelp med figurer.

Innhold

---

1. Introduksjon.....	3
2. Bakgrunn.....	4
3. Metode.....	6
3.1. Fokusgruppeintervjuene.....	6
3.2. Spørreundersøkelsen.....	7
3.3. Informasjon om fotavtrykk.....	7
3.3.1 Informasjon i fokusgruppene.....	7
3.3.2 Informasjon i spørreundersøkelsen.....	8
4. Resultater.....	9
4.1. Klima- og miljøomstilling – hva er det, og hvilken rolle har forbruk og forbrukere?.....	9
4.2. Norge og andre land.....	13
4.3. Virkemidler for redusert forbruk.....	16
4.4. Det gode liv – betydningen av forbruk og lokalsamfunn.....	21
5. Diskusjon.....	23
5.1. Konkrete og abstrakte referanser, klima og natur.....	23
5.2. Enkelttiltak og forbruksreduksjon i et større bilde.....	24
5.3. Virkemidler og lokal tilrettelegging.....	25
6. Konklusjon.....	26
Referanser.....	28
Vedlegg.....	30
A. Tabell over utvalget respondenter fokusgruppeintervjuene.....	30
B. Intervjuguide fokusgruppeintervjuer.....	32
C. Informasjon gitt til utvalg A og B i spørreundersøkelsen.....	34

1. Introduksjon

I denne rapporten oppsummerer og drøfter vi funn fra en studie av nordmenns oppfatninger om forbruk, omstilling, lokalt omstillingsarbeid og virkemidler for redusert forbruk. Studien er basert på to datakilder. Den ene datakilden er 9 fokusgruppeintervjuer av totalt 30 respondenter med ulike sosioøkonomiske bakgrunner, gjennomført høsten 2023, på Teams. Den andre datakilden er en spørreundersøkelse der et representativt utvalg av nordmenn er stilt spørsmål om oppfatninger om klima og naturutfordringer og egen rolle i å løse disse samt om forbruk og virkemidler for å redusere forbruk. Studien er eksplorativ, og vi har vektlagt å få innsikt i hvordan folk reflekterer over bærekraftutfordringer, hva de opplever som meningsfullt og ikke når det gjelder forbruk og forbruksreduksjon, og hva de tenker om hvorvidt og hvordan vi kan løse bærekraftutfordringene. Med utgangspunkt i de kvalitative resultatene har vi sett på utbredelsen av en del oppfatninger i befolkningen i de kvantitative dataene.

Studien er en del av et prosjekt i *Include – forskningssenter for sosialt inkluderende energiomstilling*, hvor blant annet lokal klima- og miljøomstilling er et sentralt tema. Prosjektet er gjennomført i samarbeid med følgende partnere: Miljødirektoratet, Asker kommune, Bærum kommune, Fremtiden i våre hender og Oslo kommune. Disse har gitt innspill til studien underveis. Målgruppen for studien er beslutningstakere, organisasjoner og andre som jobber med og/eller er interessert i den tematikken studien belyser.

I neste seksjon redegjør vi for bakgrunnen til studien ved å vise til litteratur om klima- og naturutfordringene vi står overfor og hvordan disse kan knyttes til en diskusjon om forbruk. Vi presenterer metodene som er brukt i seksjon 3. Deretter går vi gjennom resultatene i seksjon 4. Vi diskuterer funnene våre i seksjon 5, og avslutter kort med noen overordnede betraktninger om implikasjoner av studien for lokalt omstillingsarbeid i seksjon 6.

2. Bakgrunn

Klima- og miljøutfordringer vi står overfor er store. Globalt må vi redusere klimagassutslippene til nær null innen 2050 for å unngå farlige klimaendringer (IPCC, 2023), samtidig som vi må begrense tapet av natur (IPBES, 2019). Både Parisavtalen og Naturavtalen har mål vi ligger langt unna, både globalt, og for Norges del. Norge har mål om utslippsreduksjon tilsvarende 55 % innen 2030 og deretter med 90-95 % innen 2050 (fra 1990-nivå) (Regjeringen, 2023). Statistisk Sentralbyrå oppgir at foreløpige beregninger viser en nedgang i utslipp på 9,1 % siden 1990 (SSB, 2024). Miljødirektoratet konkluderer at vi også er et stykke unna å nå målene vi har satt for bevaring av natur (30 % av planeten innen 2030 (Naturavtalen, 2022), særlig når det gjelder skog og hav- og kyst (Miljødirektoratet, 2024a). Analyser gjort av blant annet Hickel (Hickel, 2020a, Hickel, 2024) viser også at om man tar utgangspunkt i den belastningen forbruket vårt gir for miljøet¹, har Norge brukt opp årlig budsjett basert på planetens tålegrenser i overgangen mellom første og andre kvartal av året (Hickel, 2024). Norge har for eksempel et materielt fotavtrykk som er nesten 6 ganger så høyt per person som naturens tålegrenser tillater.

Spørsmålet blir da hvilke strategier som er mulige og ønskelige for å få fortgang i utslippsreduksjoner og reduksjon av naturødeleggelse. Overordnet er det tre faktorer vi kan påvirke for å få til utslippsreduksjoner. Disse kan illustreres gjennom den såkalte Kaya-identiteten (Enova, 2017)². Kaya-identiteten viser at klimagassutslipp påvirkes av hvor mange vi er (befolkning), økonomisk velstandsnivå (målt som bruttonasjonalprodukt) og hvor effektive vi er i den aktiviteten som leder til utslipp (energieffektivitet og utslippsintensitet, se Enova, 2017 for en nærmere redegjørelse). Reduksjon i utslipp kan dermed oppnås gjennom befolkningsnedgang, redusert økonomisk vekst eller teknologiforbedringer. Det finnes en tilsvarende sammenheng for miljøpåvirkning kalt Ehrlich-likningen (Ehrlich og Holdren, 1971). Faktorene er de samme som i Kaya-identiteten; befolkningsstørrelse, vårt forbruk målt via bruttonasjonalprodukt (BNP) og teknologi. Begge modellene illustrerer at virkemidler som sikrer teknologisk framgang/ produktivetsforbedring, redusert BNP-vekst/forbruk og/eller redusert befolkningsstørrelse vil være sentrale for framtidig bærekraft. Slike modeller kan kritiseres for å forenkle et komplisert problem som natur- og

---

¹ Forbruksbaserte utregninger av klimagassutslipp inkluderer alle utslipp som kan knyttes til det man forbruker uansett hvor utslippet skjer. Når man kjøper en bukse fra Vietnam regnes da alle utslipp fra produksjon av buksa i dette landet, utslipp fra frakt til Norge og i Norge, samt utslipp i Norge for eksempel når buksa blir søppel. Tilsvarende beregninger gjøres for forbruksbaserte utregninger av materiell ressursbruk. Med materiell ressursbruk menes antall kilo (tonn) av ulike råvarer som kan knyttes til forbruket vårt. Det kan for eksempel være stein og grus til bygging av veier og bygninger eller metaller til produksjon av biler og elektronikk, uansett hvor i verden ressursene kommer fra.

² Kaya-identiteten (Enova, 2017):

$$CO_2 \equiv \frac{BNP}{Befolkning} \frac{kWh}{BNP} \frac{CO_2}{kWh}$$

miljødeleggelse (Alcott, 2010). Likevel gir de innsikt i og illustrasjon av sentrale faktorer for menneskets påvirkning av miljø og natur.

Hvordan vi forstår og ser for oss mulige veier for å redusere vårt fotavtrykk på klima- og miljø, varierer og er ofte knyttet til hvilket mulighetsrom man ser for seg når det gjelder teknologiforbedringer og økonomisk vekst. Vi refererer ofte til dette som forståelsesrammer eller logikker (se for eksempel Westskog m.fl., 2011). Et eksempel på en forståelsesramme er den som kalles grønn vekst (Stoknes, 2020). Her argumenterer man for at virkemidler og løsninger for lavutslippssamfunnet er knyttet til teknologiforbedringer og framvekst av grønne næringer med fortsatt økonomisk vekst (Stoknes, 2020) og at dette er tilstrekkelige for å løse utfordringene vi har på området. Dette innebærer at man substituerer seg vekk fra utslippsintensive til mindre utslippsintensive aktiviteter uten at man reduserer kjøpekraft/inntekten. Denne forståelsesrammen imøtegås av mange som argumenterer for at det ikke er mulig å nå mål på klima- og miljøområdet uten nedgang i økonomisk vekst (såkalt nedvekst) (Jackson, 2009; Hickel, 2020b) både på grunn av omfanget av nødvendig utslippsreduksjon, hastigheten dette bør skje med og at mål for naturmangfold skal nås samtidig. I denne rapporten tar vi ikke stilling til denne diskusjonen. Men, vi undersøker hvordan folk forholder seg til spørsmål som reises i litteraturen som diskuterer disse spørsmålene. Vi registrerer også at det i økende grad legges vekt på å begrense forbruk i klimadebatten. Klimautvalget 2050 (Klimautvalget, 2023) er for eksempel tydelig i sine anbefalinger om at man i videre arbeid med reduksjon av klimagassutslipp i første rekke må unngå aktiviteter og handlinger som bidrar til klimagassutslipp. Dette kan innebære alt fra å unngå reiser eller å unngå å bygge ned natur. Om dette ikke er mulig, bør man flytte aktivitet fra det som er mest utslippsintensivt til det som gir mindre utslipp som for eksempel å reise med tog istedenfor fly. Til slutt, dersom aktivitet hverken kan unngås eller flyttes bør de forbedres slik at utslippsintensiteten går ned. Dette benevnes som 'Unngå, Flytt, Forbedre' av Klimautvalget 2050 (Klimautvalget, 2023)³, hvor 'Unngå' er førsteprioritet. Ved å understreke viktigheten av å unngå aktivitet eller handling som påvirker klima og natur, adresserer utvalget materielt forbruk.

Innsikt i folk sine oppfatninger om reduksjon av forbruk er en av flere kunnskaper som er nyttige i utformingen av politikk for bærekraftig framtid. I tillegg til å utforske folks oppfatninger og refleksjoner rundt bærekraft, forbruk, egen rolle og løsninger, svarer prosjektet på et uttrykt behov for mer kunnskap om folks tanker om virkemidler for omstilling som reduserer kjøpekraft og forbruk, slike som redusert arbeidstid og høyere skatter og avgifter som benyttes til fellesgoder og/eller omfordeling (Hickel m.fl., 2022).

---

³ Som igjen bygger på tenking utviklet innen transportforskningen ('Avoid, shift, improve'), referert i f.eks. Banister, D. (2008) og Creutzig et al. (2018).

3. Metode

Denne rapporten presenterer datamateriale som er samlet fra kvalitative fokusgruppeintervjuer og en kvantitativ spørreundersøkelse.

3.1. Fokusgruppeintervjuene

Gruppeintervjuene ble gjennomført i august 2023. Rekrutteringen av totalt 30 respondenter ble gjennomført av Verian⁴, på oppdrag fra prosjektet. Verian rekrutterte et strategisk utvalg av respondenter med variasjon i utvalget med tanke på geografi (landsdel og grad av urbanitet), økonomi (inntekt, formue og gjeld), utdanning, husholdningssammensetning (antall voksne og barn), alder og kjønn. Gruppene var homogene med tanke på økonomi og utdanning, for å tilrettelegge for flyt i samtalen med mulige like referanser i livsførsel. Ellers var gruppene heterogene, unntatt for noen grupper som var homogene med tanke på kjønn. Hver gruppe bestod av to til fire deltagere. Vedlegg A oppsummerer hovedtrekk ved respondentene og gruppene i en tabell.

Gruppeintervjuene ble gjennomført på Teams, med opptak direkte i Teams.⁵ Intervjuene varte ca. 1,5 time, og var semi-strukturerte. Dette innebar at vi fulgte en intervjuguide⁶, men at det var både tid til og en intensjon om at gruppeintervjuene skulle kunne romme assosiasjoner og diskusjoner som oppstod mellom deltagerne underveis. Vi gjennomførte 9 gruppeintervjuer med total 30 respondenter. Vi var to forskere til å lede, notere og gjennomføre intervjuene, med unntak av to intervjuer hvor bare en forsker var til stede.

I hovedtrekk dreide intervjuene seg om respondentenes refleksjoner rundt seks hovedtemaer: 1) klimaendringer, naturendringer, bærekraft, omstilling, 2) Betydning av lokalsamfunn for bærekraft, 3) betydningen av forbruk generelt, folks rolle i å redusere forbruk/utslipp og omstilling/løsninger/virkemidler, 4) refleksjoner og reaksjoner på informasjon om miljømessig fotavtrykk 5) refleksjoner om hva som er et godt liv, forbruk og lokalsamfunn, 6) virkemidler for redusert forbruk og refleksjoner og tanker om redusert kjøpekraft.

Detaljerte oppsummeringer fra hvert gruppeintervju ble kodet etter hovedtemaene nevnt over med registrering av sitater på de enkelte temaene og gruppene.

---

⁴ Tidligere Kantar.

⁵ Vi fulgte anvisning fra SIKT om informasjon, rettigheter og samtykke knyttet til deltagelse som respondent i prosjektet.

⁶ Se Vedlegg B for full guide.

3.2. Spørreundersøkelsen

Data fra spørreundersøkelsen ble samlet i april 2024. Ipsos utførte datasamlingen på oppdrag fra prosjektet, basert på skjema utarbeidet i prosjektet. Skjemaet er, som fokusgruppeintervjuene, eksplorative og i noen grad basert på utprøving av formuleringer, siden tematikken er nokså ny i forskningssammenheng. Spørreundersøkelsen bygger på resultater i fokusgruppeintervjuene, tematikk som kom opp i intervjuene som vi ville undersøke om ga gjenklang i den generelle befolkningen. Vi var også interessert i å sjekke om informasjon om Norges plassering på bærekraftindeksen ga utslag for oppfatninger om virkemidler, og la inn et informasjonseksperiment (se 3.3.2).

Siden vi hadde lite tro på at informasjonen ville gi statistisk målbare effekter på oppfatninger om restriktive virkemidler, satte vi disse avhengige variablene sist i spørreskjemaet, og etter informasjonen som kom rett for disse spørsmålene. Dette gjorde at vi kunne bruke data fra de spørsmålene som ble stilt før informasjonen ble gitt til generelle analyser (det var ikke mulig å gå bakover i skjema etter at informasjonen var gitt). I tillegg sikret vi oss at utvalgene var såpass store (N = ca. 750 per utvalg), slik at vi kunne bruke data fra hele skjemaet fra kontrollgruppen (utvalg C) uavhengig av effekt fra informasjonen.

Skjemaet bestod av tre deler: 1) spørsmål om oppfatninger om klimaendringer og naturendringer, syn på egen rolle i å redusere klima- og miljøbelastning og oppfatninger om Norges rolle, 2) informasjonseksperiment, 3) spørsmål om redusert kjøpekraft og virkemidler.

I presentasjonen av disse dataene lener vi oss på resultater fra logistiske regresjonsanalyser. Siden måten spørsmål er stilt på og svaralternativene som følger har stor betydning for nivået av støtte til og enighet med påstander, vil vi først og fremst legge vekt på å tolke frekvensene som indikasjoner og ikke absolutte svar. Vi har vektet dataene. Leserne bør likevel være klar over at i slike undersøkelser basert på befolkningspaneler der miljø er tema kan man få en overvekt av politisk venstreorienterte som vekting ikke korrigerer helt for. Det betyr at i lesingen av svarfordelinger/frekvenstabeller for hele utvalget kan tilslutning til miljøvern og virkemidler benyttet for å oppnå dette, være noe sterkere enn hva de er i den generelle befolkningen.

3.3. Informasjon om fotavtrykk

3.3.1 Informasjon i fokusgruppene

I gruppeintervjuer og for et utvalg av respondenter i spørreundersøkelsen ble det gitt informasjon underveis om omfanget av ressursbruk og klimagassutslipp per person i Norge og hvor mye vi overskrider naturens tålegrenser for disse faktorene. Informasjonen som ble gitt til informanter/respondenter tok utgangspunkt i Hickels bærekraftindeks (Hickel, 2020a; Hickel, 2024). Denne er basert på den etablerte indeksen for menneskelig utvikling (HDI – human development index, se: Human Development Reports, 2024) justert for økologisk påvirkning ved å inkludere beregninger av hvor mye vi går over planetens tålegrense for forbruksbaserte utslipp av CO₂ og materielt fotavtrykk per person. En lang rekke land blir rangert etter bærekraftindeksen, og Norge kommer på plass 157 av 165 land. Årsakene til den lave plasseringen er knyttet til både høyt utslipp

og høyt materielt fotavtrykk per person. Det er mange måter å beregne disse indikatorene på, så man må tenke på plasseringen som en indikasjon, noe som ble presisert i intervjuene.

I fokusgruppeintervjuene presenterte vi Figur 1. Informasjonen vi ga sammen med figuren er basert på kildene nevnt i avsnittet over (Hickel, 2020a; Hickel, 2024). Vi forklarte prinsippene bak forbruksbaserte utslipp og ressursbruk. I tillegg fikk informantene eksempler og tall for ulike forbrukskategorier i Norge, som at hver nordmann i gjennomsnitt har 359 klesplagg i skapet og kaster 15 kilo klær i året (Klepp og Laitala, 2016), at husholdningene kaster 40 kilo mat per person i året (Norsus, 2021) og at vårt elektroniske avfall tilsvarte 28 kilo per person i 2022 (Miljødirektoratet, 2024b). Vi understreket som nevnt at de nøyaktige tallene ikke er hovedpoenget, verken i bærekraftindeksen eller i eksemplene, siden disse varierer med metode og beregningsmåter, men at trendene og hovedbildet gjennomgående ser slik ut: rike land i såkalte globale nord, skårer lavere på bærekraftindeksen.

Figur 1: Bilde 1 vist under gruppeintervjuer

3.3.2 Informasjon i spørreundersøkelsen

I spørreundersøkelsen fikk et tilfeldig utvalg A en tekst som forklarer prinsippene bak forbruksbaserte utslipp og ressursbruk, samt en illustrasjon på hvordan Norge ligger an dersom man skal holde forbruket innenfor hva planeten tåler fordelt på person. Et tilfeldig utvalg B fikk den samme teksten som utvalg A uten figur (for å sjekke om info i seg selv ga effekt på avhengige variabler, eller om innholdet spilte rolle), og et tilfeldig utvalg C fikk ingen slik illustrasjon/informasjon (kontroll). De som fikk informasjon (utvalg A og B) fikk også kontrollspørsmål som test på at informasjonen var lest. Vedlegg C gjengir informasjonen utvalg A og B fikk.

4. Resultater

I denne seksjonen har vi sammenstilt analyser av begge datakilder. Kildene utfyller hverandre. Vi har organisert presentasjonen etter fire overordnede temaer som kom fram i analysene av gruppediskusjonene:

- 1) Hvordan klima- og naturutfordringer forstås, eventuelle løsninger og rollen til forbruk og forbrukere.
- 2) Hvordan deltakerne oppfatter vår rolle som land og som forbrukere, med tanke på klima- og miljø.
- 3) Hva de tenker om ulike virkemidler for redusert forbruk.
- 4) Hva som kjennetegner et godt liv, og hvordan deltagerne kobler dette til forbruk og lokalsamfunn.

4.1. Klima- og miljøomstilling – hva er det, og hvilken rolle har forbruk og forbrukere?

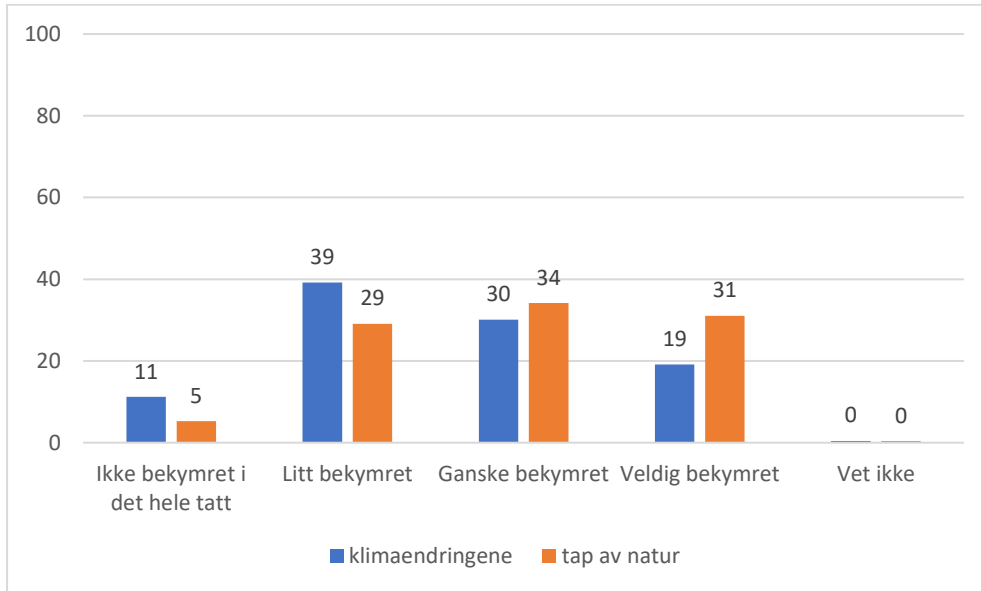
De innledende spørsmålene i gruppeintervjuene dreide seg om hva deltakerne tenkte på når det var snakk om klima- og naturutfordringer og omstilling. Vi spurte også hva de så på som sin egen rolle i omstillingen, særlig med tanke på forbruk. Det var naturlig nok en del variasjon i svarene vi fikk i intervjuene, både med tanke på hvordan omstilling forstås, bekymring for klima- og miljøutfordringene og hva som er gode tiltak og virkemidler for å redusere materielt fotavtrykk og klimagassutslipp.

For eksempel er det en viss forskjell på hvordan deltakerne ser klimautfordringene versus naturutfordringene. Et par av deltakerne er skeptiske til om klimaendringer finner sted. Jordas rotasjon og naturlige svingninger blir trukket fram som forklaringer på klimaendringene vi ser. Disse synspunktene imøtegår av de andre deltagerne. Noen av deltakerne er sterkt bekymret for konsekvensene av klimaendringer, og nevner ekstremvær og utfordringer med matforsyning.

Naturødeleggelse er det ingen uenighet om at finner sted, og de fleste mener at det er nødvendig å redusere disse:

Vi må slutte å sprengre alle fjell, og trær og fjell og gress... Det er der for en grunn, ikke for at vi skal ha veier (Gruppe 5).

Disse inntrykkene vi har fra gruppeintervjuene blir bekreftet i resultatene fra spørreundersøkelsen, der en lavere andel oppgir bekymringer for klimaendringer enn for naturtap. I Figur 2 ser vi at andelen som oppgir å være veldig bekymret for naturtap er 30 %, mot ca. 20 % som oppgir å være veldig bekymret for klimaendringer.

Figur 2: I hvilken grad bekymrer du deg for... 1) klimaendringene, 2) tap av natur. Prosent (N = 2134).

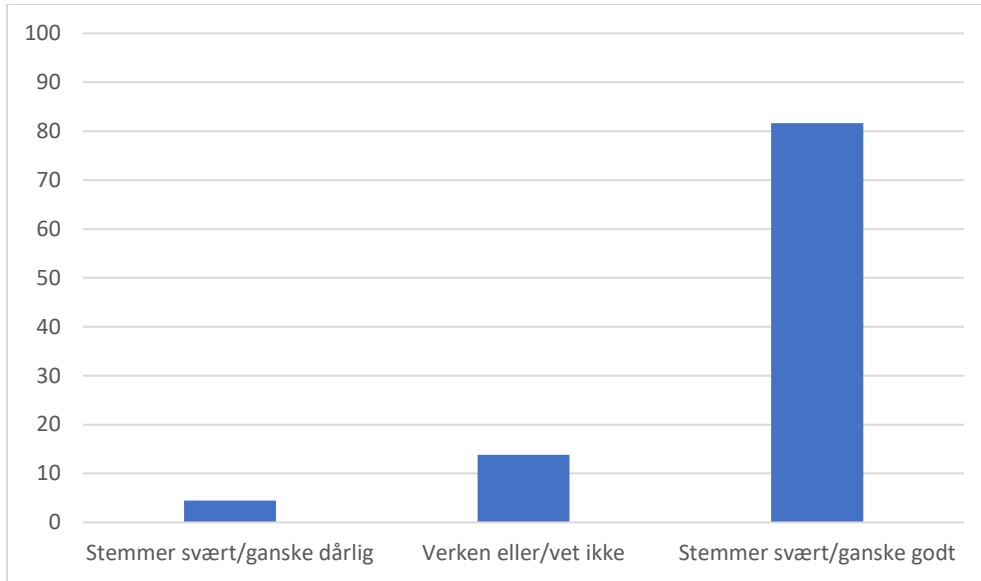
Deltakerne trekker fram ulike tiltak for å illustrere hva klima- og miljøomstilling er. Alt fra sykkelveier til gjenbruk og kortreist mat blir nevnt. De er også inne på nye teknologiske løsninger som solceller, redusert plastforbruk, og utvikling av grønn industri. Flere trekker også fram at klima- og miljøomstilling dreier seg om å endre vaner og måten vi lever på:

Jeg tenker at vi må endre måten vi lever på, og at det handler om prioriteringer. Hvor skal vi kutte? Hvem skal slutte å gjøre hva? Hvordan kan vi omstille oss uten for mye lidelse og fattigdom? (Gruppe 1)

Noen få gir også et mer overordnet perspektiv på hva som ligger i klima- og miljøomstilling:

Når det snakkes om klima- og miljøomstilling tenker jeg på at vi må føre kloden videre til neste generasjon og ikke ødelegge masse. (Gruppe 5)

Flere er også opptatt av at vi som samfunn må redusere forbruket vårt. Generelt oppgir deltagerne i gruppeintervjuene og i spørreundersøkelsen at forbruket er for høyt. Som vi ser av Figur 3, oppgir et stort flertall (overkant av 80 %) at nordmenn flest har et for høyt forbruk.

Figur 3: Nordmenn flest har et for høyt forbruk. Prosent (N = 2133).

De fleste oppgir også at det gir mening å være nøysom/forbruke lite, som vi ser av Tabell 1.

Tabell 1: Det gir mening for meg å være nøysom/forbruke lite. Prosent (N = 2133).

Stemmer svært dårlig	1
Stemmer ganske dårlig	5
Stemmer verken godt eller dårlig	26
Stemmer ganske godt	51
Stemmer svært godt	17

I spørreundersøkelsen oppgir nær 80 % at det er nødvendig å redusere nordmenns forbruk (her er det ingen forskjell på de som har fått informasjon eller ikke), av hensyn til klima, og det er nokså likt når det gjelder av hensyn til natur. I gruppeintervjuene ser dette også ut til å være en utbredt oppfatning.

Noen av deltakerne i gruppeintervjuene har tatt aktive valg for å redusere sitt eget forbruk. For disse et handler det om å:

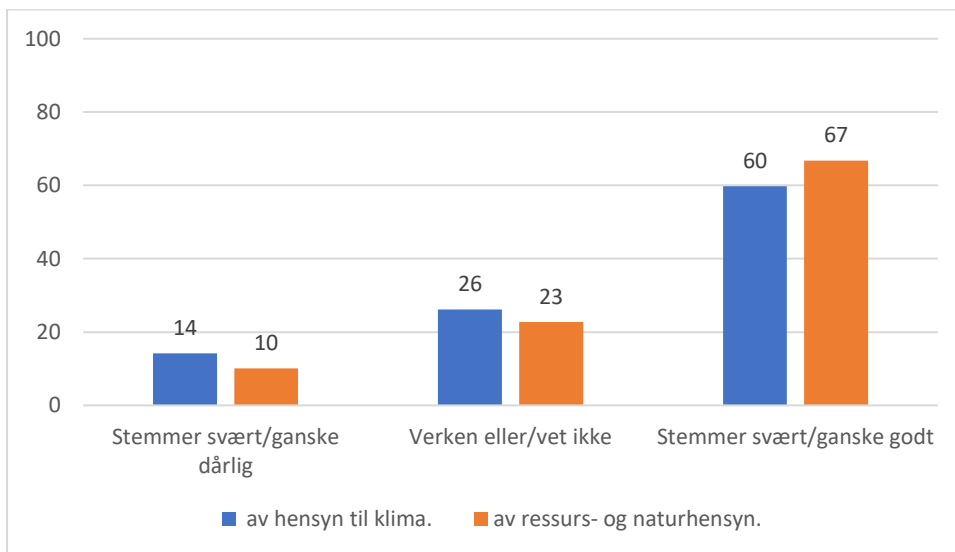
Være så flink som mulig. For min del så handler det om lite reising og begrense bilkjøring. Jeg tror jeg var på ferie i 2018 hvor jeg tok fly. Jeg prøver å holde meg lokalt, og være flink til å kjøpe den maten man spiser opp. (Gruppe 4)

Andre peker på lignende vis til motivasjonen for å gjøre noen valg som gir mening for dem, selv om det ikke gir effekt på klima og natur alene. De uttrykker en plikt eller mening med å ha gjort så godt de kan for klima og natur innenfor sine rammebetingelser, som disse eksemplene viser:

Jeg er en late bloomer når det gjelder miljøvern og slikt. Startet vel først i 2019 med elbil. Det var økonomisk motivert. I fjor gikk vi til anskaffelse av solceller. Det var både fordi det var økonomisk gunstig og fordi vi så det som viktig for verden. Så vi har tenkt mer og mer på miljøvern. Vi har ei datter på 17 som er veldig på oss, og vi har blitt langt flinkere. Vi kjenner det på kroppen, alt blir mer komplisert og vi blir tvunget til å tenke i rette baner. (Gruppe 9)

Mannen min er veldig engasjert i klima og miljø: vi skal ikke fly til Oslo, men bruke buss og tog og dermed bruke 1 ½ døgn på reisen. Han er en god del over meg selv om jeg har vokst opp med Blekkulf. Det påvirker jo hvordan vi organiserer husholdet. For min del er det viktig at jeg gjør de tiltakene som jeg kan, men jeg kjøper ikke elbil for at det er bedre enn dieselbilen min. Det er ikke for enhver pris. (Gruppe 9)

Vi ser fra spørreundersøkelsen at en høy andel oppgir at de ønsker å begrense forbruket sitt, med litt høyere skår når natur og ressurs hensyn er begrunnelse, enn når klima er begrunnelse, som oppsummert i Figur 4. Når det gjelder å redusere forbruket med hensyn til klima ser vi en liten antydning til at «enighet» med påstanden øker med alder, å bo i Oslo versus andre deler av landet og utdanning, mens den synker med høyere inntekt. Det er noe svakere sammenheng med alder og det å bo i Oslo versus andre deler av landet når det gjelder å redusere forbruket av hensyn til natur.

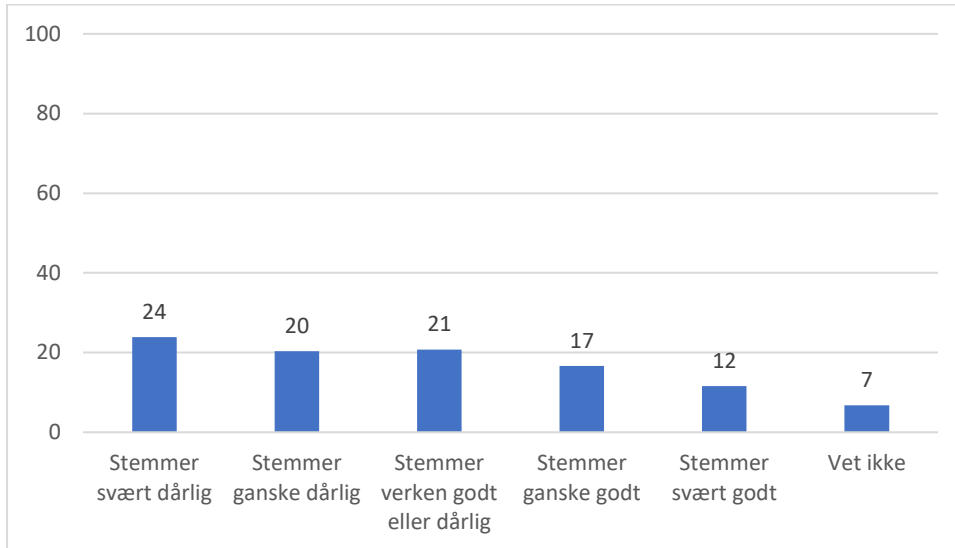

Figur 4: Jeg ønsker å begrense forbruket mitt. Prosent (N = 2133).

I gruppeintervjuene kommer flere av grunnene til at dette likevel ikke skjer i praksis tydelig fram. Et poeng som nevnes er oppfatningen om at mange tiltak bare er grønnvasking, og ikke leder til faktiske forbedringer. Et annet poeng som nevnes av mange er at ulik innsats hos folk, hva andre (ikke) gjør, er demotiverende for egen innsats. Det å redusere forbruket må gjelde alle, spesielt de med høyt forbruk. Mer konkret blir privatfly nevnt som eksempel. Det at de med god råd kan reise mer med fly, og at rike tar privatfly, gjør at noen ikke motiveres til innsats:

Dersom det skal være slik at de fattige er de som må redusere forbruket sitt, og så skal de rike bare få fortsette, da får det bare være sånn det er. (Gruppe 1)

I spørreundersøkelsen spør vi hvor godt påstanden om at det bør være et tak på hvor mange fritidsreiser med fly folk kan gjøre, stemmer med respondentenes oppfatninger. Litt i overkant av 20 % er enige i dette, mens godt over 40 % er uenige (Figur 5).

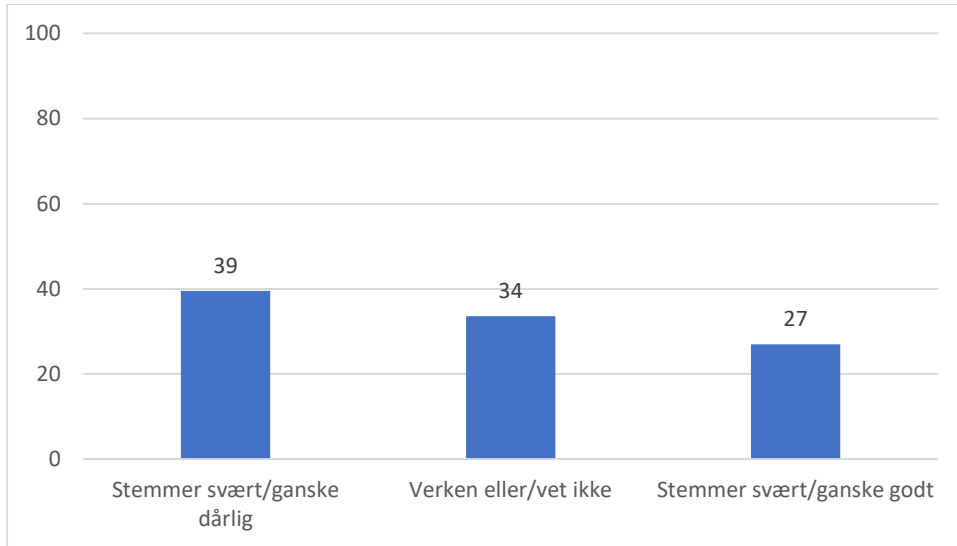
Figur 5: Det bør være et tak på hvor mange fritidsreiser med fly man kan ta i året. Prosent (N = 743).

I tillegg trekker flere fram at det er lett å snakke om å redusere forbruket, men vanskeligere å gjøre noe med det fordi det er forventninger om hva man skal ha og ikke ha av ting. Det er flere som trekker fram at spesielt for unge kan dette være en barriere for å redusere forbruket. Folk har også interesser som trekker i retning av forbruk, for eksempel om man er bilinteressert og vil ha ny dyr bil. Da «rives vi litt mellom hva vi skal gjøre og ikke gjøre» (Gruppe 6).

4.2. Norge og andre land

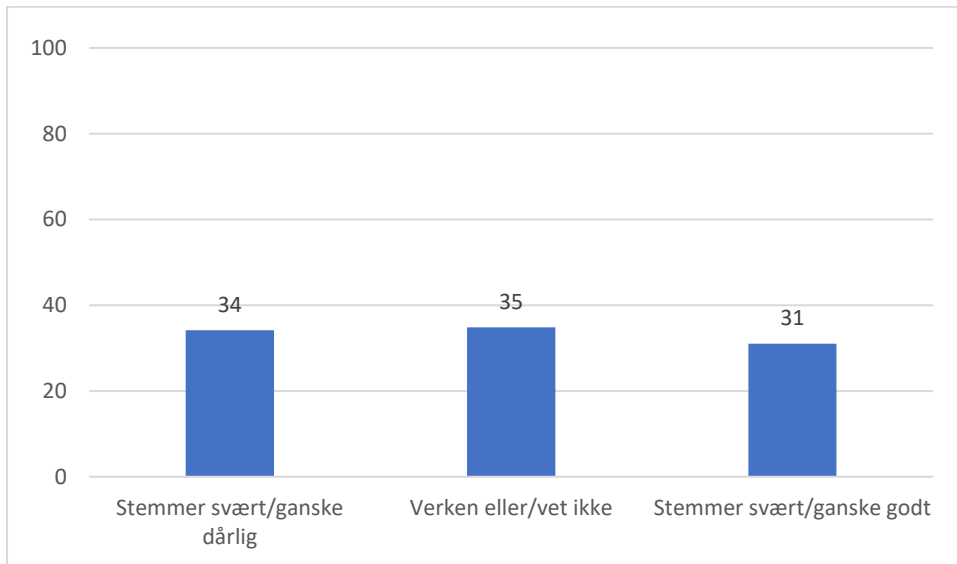
Informasjonen vi ga i gruppeintervjuene satte i gang interessante diskusjoner om Norges rolle og om hva som bør og kan gjøres med miljøutfordringene. I forkant av informasjonen de fikk har noen et bilde av Norge som en nasjon som er langt framme på klima- og miljøsidene og som et foregangsland for andre på dette området.

I spørreundersøkelsen la vi inn påstander respondentene skulle ta stilling til, basert på oppfatninger av Norge i klima- og miljøsammenheng som kom fram i gruppediskusjonene. Vi spurte om bildet av Norge med tanke på ivaretagelse av natur (i forkant av informasjonen). Resultatene viser at noen flere mener Norge ikke tar godt vare på natur enn motsatt (Figur 5). Dette gjelder særlig blant de med høyere utdanning.

Figur 6: Norge er en nasjon som tar godt vare på egen natur. Prosent (N = 2134)

Videre ser vi i Figur 7 at ganske mange (ca. 30 %) oppgir at om alle land gjør som Norge ville det bli mindre problemer med klimaendringer i verden. De som bor i Oslo og de med høyest utdanning er mer uenig i denne påstanden enn resten. De mest lavest inntekt er noe mer uenig enn de med middels og høy inntekt.

Figur 7: Om alle land gjør som Norge vil det bli mindre problemer med klimaendringer i verden. Prosent (N = 2134).

Få av deltakerne i gruppeintervjuene nevner hvordan Norge ligger an i forhold til andre land før vi viser tallene fra bærekraftindeksen. De fleste sier at plasseringen på bærekraftindeksen er som forventet når vi er et av verdens rikeste land. Andre er overrasket over plasseringen. Noen av de som

oppgir å ha et bilde av Norge som en miljøvennlig nasjon i gruppeintervjuene, endrer oppfatning når de får se tallene vi presenterer:

Det jeg hører er at Norge er så miljøvennlig, men så ser man at Norge ikke er best i klassen. Jeg har for eksempel hørt noen ganger at Norge produserer så ren olje og gass så det kan vi bare fortsette med. Vi kan ikke bare legge ned denne virksomheten, sies det. Det har for store økonomiske konsekvenser. Vi kan bare fortsette, men tallene tyder på at vi ikke kan det. (Gruppe 5).

For andre er det overraskende å se tallene om hvordan Norge ligger an når det gjelder utslipp og materielt forbruk per person, på grunn av det bildet de har av Norge som en god klima- og miljønasjon i verden.

Flere typer betraktninger følger av informasjonen, som at «nå må noe gjøres», «dette stemmer ikke helt med min erfaring», «jeg føler meg maktesløs» og refleksjon over eget forbruk:

Tallene er veldig sjokkerende – jeg var ikke klar over det. Jeg har ikke 359 klesplagg. Når det er så voldsomt, så er ikke dette noe vi kan klare med en holdningskampanje – dette er for stort uten aktiv lovregulering. (Gruppe 2)

Jeg kjenner meg ikke igjen. Jeg sitter egentlig og tenker at det er noen av oss som har et enormt forbruk. Vi kaster ikke mat. Vi har høner så det hjelper til. Her blir alt brukt. Om det er gjennomsnittet – da er det noen som har et enormt forbruk og burde gjort noe med det. Litt spennende å se også... Vil den lille tanken jeg har om å gjøre mitt ha en effekt? (Gruppe 5)

Når man begynner å snakke om tonn, da føler man seg litt maktesløs. At det i det hele tatt går an å gjøre noe med det. Det blir bare små ting. (Gruppe 1)

Kjenner at jeg blir litt flau av å se på det. Uansett om jeg prøver å være flink å kjøpe litt mindre klær, så har jeg kjøpt og fått ting som jeg ikke bruker som havner i søpla. (Gruppe 9)

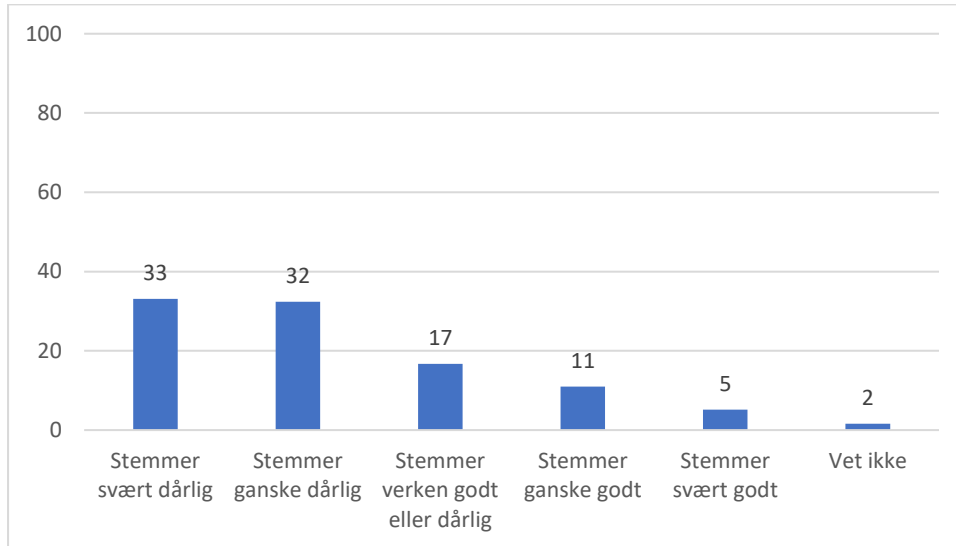
Mange av deltakerne i gruppeintervjuene poengterte at Norge er et lite land, og at det vi gjør har liten effekt. Flere trekker også fram at det vi gjør bare er symbolpolitikk. Det har ikke så stor betydning hva vi i Norge gjør når vi er så få innbyggere, og Kina for eksempel slipper ut så mye:

Norge blir en ørlandes lite plass i den store verden. Det er jo slik at om jeg kjører en bensinbil eller ikke, hvor mye påvirker dette om Kina og India pøser ut med ting. Noen ting blir bare symbolpolitikk. (Gruppe 3).

Rent størrelsesmessig så har vi 4.5 promille av verdens befolkning. Enkeltlandet Norge betyr ikke så mye. Men synes ikke vi skal melde oss ut. Det beste vi kan gjøre er å fremme internasjonalt samarbeid og internasjonal produktutvikling. (Gruppe 7)

Dette argumentet imøtegår av flere, som mener at vi har et moralsk ansvar spesielt som olje- og gassnasjon, og ved at mye kan endres om alle tar i et tak. Vi må jobbe fra bunn og opp, er argumentet. En påpeker også at vi som land har en tendens til å praktisere ansvarsfraskrivelse, og at vi i Norge ikke vil være først ute med tiltak.

Resultatene fra spørreundersøkelsen viser at oppfatningen om at Norge ikke trenger redusere utslipp fordi andre land har større klimagassutslipp, ikke er en veldig utbredt oppfatning. Som Figur 8 illustrerer oppgir i underkant av 20 % at en slik påstand stemmer med egen oppfatning. Respondenter fra Oslo, kvinner og de med høyere utdanning, er tydelig mindre enig i denne påstanden. De med høyere inntekter er derimot mer enig enn de med lavest.

Figur 8: Andre land har større klimagassutslipp enn Norge, og det er derfor ikke nødvendig at vi i Norge reduserer utslippene våre. Prosent (N = 2133)

4.3. Virkemidler for redusert forbruk

Flere av deltakerne i gruppeintervjuene har betraktninger om hva som kunne vært mulige virkemidler for å redusere klima og miljøbelastende forbruk. Flere mener at insentiver som reduserer prisen på det som er miljøvennlig og øker den på det som ikke er det, er gode virkemidler. Differensierte avgifter gjennom for eksempel større avgift på bil nummer to enn bil nummer 1, eller hus nummer to, nevnes også. Ingen trenger to biler eller to boliger, sies det. Skatt på luksusforbruk er også et relatert tema som kommer opp, men da nevnes fort at den vil være vanskelig å designe, som illustrert i denne dialogen:

Deltaker 1 gruppe 1: En slags luksusskatt kunne være aktuelt. Dette ('luksusgoder') er noe vi kan leve uten, men har veldig lyst på. Om staten kunne brukt de ekstra pengene på en fornuftig måte, hadde det vært fint.

Deltaker 2 gruppe 1: Luksusskatten – hva regnes som luksus? Normale folk vil ha litt luksus, men det er ikke det samme som rike folk ser på som luksus. Det handler om hvem det går mest utover for om jeg vil støtte et slikt tiltak.

Etter er runde med frie innspill til virkemidler for redusert forbruk i gruppeintervjuene, viste vi dem informasjonen om fotavtrykk, før vi fortsatte diskusjonen og spurte om synspunkter på spesifikke virkemidler som har vært framme i diskusjonen om redusert kjøpekraft: i) redusert arbeidstid uten lønnskompensasjon hvor mer fritid for eksempel kan benyttes til sosialt arbeid i lokalsamfunnet, ii) økte skatter og avgifter brukt til fellesgoder og iii) økte skatter og avgifter brukt til omfordeling.

Informasjonen ga ikke effekter på holdninger til avgifter med ulike typer innretninger i den kvantitative undersøkelsen. Vi kan heller ikke spore noen endringer i oppfatninger av virkemidler som følge av informasjonen i gruppeintervjuene. Virkemidlene som vi ønsker deres respons på, gir ulike reaksjoner i gruppeintervjuene. Det er flere som synes det høres bra ut med redusert arbeidstid, og en sier også at hen ville «elsket det». Da kunne man brukt tid på å lage mat fra grunnen, dyrke interessene sine og til frivillig arbeid.

Man ville da fått bedre tid til å gå i skogen og plukke sopp og dyrke på en liten hageflekk hvor man har tid til å luke poteter, ikke bare sette dem. (Gruppe 9)

Jeg tenker jo at tid er viktig. Det går veldig mye tid til arbeid i en 100% jobb. Jeg har ikke barn, men klarer ikke se for meg hvordan jeg skal få tid til det. Om jeg kunne jobbe en dag mindre og gå litt ned i lønn, så ville det vært greit for min del. (Gruppe 9)

Imidlertid er det flere betenkeligheter ved forslaget for mange. Det som trekkes fram av flest er de fordelingsmessige konsekvensene og gjennomførbarhet.

Jeg tror at det er mange som har vent seg til å leve over evne som kunne fått redusert inntekten litt, og kunne klart seg bra. Men en slik ordning vil treffe skeivt. De som må snu hver krone, vil ikke få det til å gå rundt. Tror det er en dårlig løsning at folk skal jobbe en dag mindre og få mindre lønn. (Gruppe 3)

Fra mitt ståsted med en fri jobb, vil for eksempel firedagersuke ikke gjøre at jeg får så mye mer tid. Det er forventet et volum arbeid man skal produsere. Så jeg ser ikke hvordan vi i litt friere stillinger kan gjennomføre dette på kort sikt. Hadde det funka så hadde det vært bra med mer fritid for miljø og psykisk helse, men hvordan det skal gjennomføres er jeg mer redd for. I mange yrker er ikke målet antall timer jobbet, men det arbeidet du legger ned. (Gruppe 9)

Et par stykker trekker også fram at jobben er verdifull, og at de uansett ville brukt like mye tid på jobb. Andre argumenter som kommer opp mot redusert arbeidstid er at vi nå har mangel på arbeidskraft. Da er ikke tiden inne for å redusere arbeidstiden. Det at det kan være greit å legge til rett for nedtrapping for de som nærmer seg pensjonsalder, men ikke for andre, blir nevnt.

Resultatene fra spørreundersøkelsen viser at folk er delt nokså likt i spørsmålet om redusert kjøpekraft generelt, også når den rettes inn for å spare lavtlønnte. Her er imidlertid støtten noe lavere for de som har høyere inntekt (i tillegg til at høy utdanning, kjønn (kvinner) og høyere alder henger sammen med mer støtte).

Tabell 2: Vi må redusere kjøpekraften (unntatt for lavtlønnte) for å begrense det totale materielle forbruket. Prosent (N = 743)

Stemmer svært dårlig	11
Stemmer ganske dårlig	19
Stemmer verken godt eller dårlig	29
Stemmer ganske godt	24
Stemmer svært godt	10
Vet ikke	6

Spørreundersøkelsen viser også nokså liten støtte til å redusere arbeidstid for å oppnå redusert kjøpekraft, både når det gjelder uten og med hensyn til lavtlønnte. Motstanden mot den siste påstanden er marginalt høyere enn første og det er også støtten, som vi ser i Tabell 3 og 4. De med høyere inntekt er generelt mer negative til redusert arbeidstid enn de med lav inntekt. Dette gjelder særlig påstanden der kun lavtlønnte skal beholde full lønn.

Tabell 3: Vi bør redusere forbruket til nordmenn gjennom å redusere arbeidstiden til alle, og slik inntekt og kjøpekraft. Prosent (N = 743).

Stemmer svært dårlig	28
Stemmer ganske dårlig	29
Stemmer verken godt eller dårlig	24
Stemmer ganske godt	7
Stemmer svært godt	3
Vet ikke	10

Tabell 4: Vi bør redusere kjøpekraften til nordmenn gjennom å redusere arbeidstiden til alle, mens kun lavtlønte beholder full lønn, slik at inntekten til lavtlønte ikke endres». Prosent (N = 743).

Stemmer svært dårlig	34
Stemmer ganske dårlig	24
Stemmer verken godt eller dårlig	21
Stemmer ganske godt	9
Stemmer svært godt	4
Vet ikke	9

Økte skatter får ikke særlig tilslutning i gruppeintervjuene. En respondent som gir sin fulle støtte sier at hen tror dette ville funket bra, og at midlene kunne vært øremerket til miljøtiltak. Andre er betenkte både på grunn av den reduserte friheten dette medfører for den enkelte til å bestemme over egen inntekt, skepsis til at pengene faktisk brukes til gode formål og at det er høye nok skatter som det er.

Jeg har veldig lite tro på det. Jeg tror at skattenivået vi har i landet er høyt nok. Men det er viktig hvordan midlene brukes. Om man opplever at offentlige midler blir sløst med, blir man negativ. Man ser jo at flere og flere barn lever i fattigdom i Norge, og at det er begrensinger på fritidsaktiviteter for en del. Det bør man få gjort noe med. Uten det blir det et klasesamfunn. Men det er ikke lett å kanalisere pengene til tiltaket så godt. (Gruppe 6)

Noen sier likevel at det fra deres ståsted er et poeng å øke skattene for de rikeste på grunn av at skatt må ilegges der det monner mest (dvs. hos de rike), at man må skjerme de med lave inntekter slik at de kan opprettholde sin livskvalitet, og at det er bedre at pengene ender i statskassa enn hos de som er veldig rike.

Jeg tenker at du må sette inn tiltak der det monner mest. Dette må ikke være et straffetiltak for de som tjener lite, men de som tjener mest. De som tjener under en gjennomsnittslønn, har ikke råd til en Tesla. Man må nå verstingene – de som tjener mest. (Gruppe 2).

Det er et poeng å øke avgifter for de rikeste. Det er fortsatt bedre at det kommer til staten enn til multimilliardærer. (Gruppe 1).

Disse resultatene gjenspeiles i tallene fra spørreundersøkelsen, der støtte til økte avgifter og skatter som reduserer kjøpekraften til høytlønte er 22 prosentpoeng høyere enn om dette ikke er formulert. De med høy inntekt er generelt mer uenig og de med høy utdanning er generelt mer enig i disse påstandene.

Tabell 5: Vi bør redusere kjøpekraft med bruk av økte skatter og avgifter. Prosent (N = 743).

Stemmer svært dårlig	32
Stemmer ganske dårlig	23
Stemmer verken godt eller dårlig	22
Stemmer ganske godt	15
Stemmer svært godt	4
Vet ikke	5

Tabell 6: Vi bør redusere kjøpekraft med bruk av økte skatter og avgifter for høytlønte. Prosent (N = 743).

Stemmer svært dårlig	22
Stemmer ganske dårlig	15
Stemmer verken godt eller dårlig	17
Stemmer ganske godt	27
Stemmer svært godt	14
Vet ikke	5

Det kommer opp flere forslag til hvilke type fellesgoder økt skattlegging kan bidra til i gruppeintervjuene, og en legger til at det er greit med ordninger som kommer alle til gode og er mindre byråkratiske. Pengene kunne vært brukt til å sørge for at folk får sunnere matvaner. Grønnsaker kan subsidieres.

Det er viktig at pengene går til sunne matvaner. Det er for dyrt med grønnsaker og pengene kan gå til dette - det som er sunt og vi kan ha skatt på det usunne. (Gruppe 1).

Andre trekker fram miljøtiltak, kollektivtransport og kultur som verdige formål for øremerking av inntekten fra økte skatter.

Vi spurte også om hvem man mener har ansvaret for å få til redusert forbruk i gruppeintervjuene. Her er det ulike synspunkter. Myndighetene er de som har hovedansvaret mener flere, mens andre peker på ansvaret hos oss selv som forbrukere, noe som disse sitatene illustrerer:

I det store og hele er det myndigheter som har ansvar. Men jeg synes ikke alltid at det er slik at myndigheter vil at vi skal redusere forbruket. Økonomiske hensyn kommer alltid foran miljø og klimahensyn.. (Gruppe 5).

Jeg tenker at det er et individuelt ansvar... Vi er 5 millioner som kan gjøre litt både privat og i jobb... Alle må vi snu ting i hodet vårt og forsøke å bidra sjøl. (Gruppe 6).

I spørreundersøkelsen finner vi at støtten til økte skatter og avgifter øker dersom inntekten øremerkes til lokale natur- og miljøtiltak. Svarandelene er like når øremerkingen rettes til nasjonale natur- og miljøtiltak. Den er likevel nesten 10 prosentpoeng lavere enn støtten til avgifter og skatter som reduserer kjøpekraften til høytlønte (33 % versus 41 %, se tabell 6).

Tabell 7: Vi bør redusere kjøpekraft med økte skatter og avgifter der inntektene øremerkes til lokale natur- og miljøtiltak. Prosent (N = 743)

Stemmer svært dårlig	18
Stemmer ganske dårlig	17
Stemmer verken godt eller dårlig	25
Stemmer ganske godt	26
Stemmer svært godt	7
Vet ikke	8

Flere mener også at tilrettelegging for redusert forbruk er viktig:

Om man vil at folk skal bruke mindre, må man gjøre det lettere å kjøpe brukt og få ting reparert ... Man må tilrettelegge. (Gruppe 5).

Det at politikken som styresmaktene gjennomfører må være konsistent, er et gjennomgående poeng som nevnes. En nevner for eksempel at det er et paradoks at man har avgift på plastposer, mens butikken bugner av plast ellers.

4.4. Det gode liv – betydningen av forbruk og lokalsamfunn

Det gode liv ligger i nære ting for alle deltakerne slik som god psykisk og fysisk helse, natur og muligheten til å komme seg ut, ha tid, slappe av, ha trygghet og tak over hodet. Det økonomiske er også viktig for et godt liv for å unngå bekymringer, og for å kunne delta i sosiale sammenhenger. Man trenger imidlertid ikke høyt forbruk, understreker en av deltakerne i gruppeintervjuene:

Man må ha så pass i livet at man kan klare seg. Ha et komfortabelt liv. Flertallet sikter ikke etter luksus... Når man våkner om morgenen så vet man at man har mat, tak over hodet, kan betale regningene sine, har helse eller midler til å ta vare på helsen. Da er det lettere å tenke på resten – omverden og miljøet. Det er veldig vanskelig å tenke på miljø og alt det andre om man ikke har det økonomiske i bunn. (Gruppe 4).

En tilstrekkelig økonomi for et godt liv er ofte også avhengig av hva andre har. Det er det relative som teller:

Det handler om sammenlikning. Om man føler at man er bak alle andre – da kan man bli mer ulykkelig. (Gruppe 1).

Flere trekker også fram en type forbruk som er viktig for dem for å få et godt liv – det å reise:

Jeg må innrømme at det betyr ganske mye å ha en tur eller reise å se fram til. (Gruppe 1).

Ferie for meg er et veldig viktig avbrekk fra hverdagslivet - å utforske ting. Det er bra for verden at vi får se hvordan andre folk har det og det er også viktig å besøke venner og kjente i andre byer. (Gruppe 7).

Sosiale relasjoner nevnes av de aller fleste som vesentlig for å få et godt liv. Man må føle tilhørighet og bli inkludert. Man må ha et miljø å være en del av, ha nære relasjoner blant venner og familie. Sentralt for det gode liv er trekk ved lokalsamfunnene folk bor i. :

Her kjenner alle hverandre på godt og vondt. Jeg har opplevd det mest godt faktisk. Det virker som man bryr seg om hverandre. Om en unge faller er det alltid noen som setter på et plaster... Her kommer folk med en gang, lager mat, kjører deg og hjelper på alle måter om det er behov for det. Det blir et godt liv for både voksne og barn. Jeg skal bli gammel her. (Gruppe 5).

Mange trekker fram at med å tilrettelegge for møteplasser lokalt og ha inkluderende lokalmiljøer vil et grunnlag for det gode liv kunne være lagt. Det handler om å tilby ungdom en samlingsplass, ha lokale idrettslag, fritidsaktiviteter og kulturtilbud for alle, ikke bare de som har god råd, sier flere. Slik sett har satsingen på BUA⁷ være uvurderlig, ifølge en. Alle barn og unge får det de trenger gratis, og det er ikke bare de som ikke har så mye som bruker BUA. En drømmer om lokalsamfunn hvor alle kommer inn i felleskapet og har det de trenger:

Vi trenger å få alle inn. Min ønskeverden er at alle har det som er basic – dvs. tak over hodet, vet at unga får mat hver dag, vet at om syk kan en få hjelp og har en jobb å gå til. Det er det mange som ikke har. Da blir det vanskeligere å jobbe videre. (Gruppe 4).

Flere trekker til slutt fram at i klima- og miljøsammenheng handler det gode liv lokalt om å kunne få 'det kortreiste' enten det nå er en ti minutters gange gjennom skogen til jobb, eller å handle lokalprodusert mat, og lære gjenbruk og reparasjon av hverandre i nærmiljøet.

---

⁷ BUA er en ideell organisasjon som organiserer utlånssentraler i 197 norske kommuner.

5. Diskusjon

Resultatene våre illustrerer flere utfordringer folk står i, og utfordringer for utforming av politikk. For det første indikerer materialet at klimaendringer refereres som mer abstrakte enn naturutfordringene, og at forbruksendringer oppgis som mer relevant for naturutfordringen enn for klimautfordringen (5.1). For det andre finner vi noen motsetninger mellom oppfatningen at forbruket bør reduseres og manglende støtte til virkemidler, der referanser til Norges rolle og andres forbruk bidrar til at meningen med enkelttiltak forvirrer (5.2). Til slutt vil vi peke på noen utfordringer og kanskje muligheter i lokal tilrettelegging, basert på respondentenes uttrykte opplevelse av mening – eller mangel på det – i lokale tiltak (5.3).

5.1. Konkrete og abstrakte referanser, klima og natur

I begge datakildene sporer vi en forskjell i hvordan klima og natur-utfordringene knyttes til forbruk. I tillegg til at det ser ut å være noe forskjeller i bekymring og oppfatninger om natur og klimakrisene, der den første virker å oppta folk noe mer⁸, finner vi også forskjeller i engasjement uttrykt som behov for at noe blir gjort eller bidra selv til å løse utfordringene. Forskjellene kan skyldes flere forhold. For det første er klimautfordringene abstrakte, siden de virker gjennom et nokså komplisert klimasystem, med referanser til slike begreper som globale gjennomsnittstemperaturer, som er fjernere og mindre konkrete for folk. Det snakkes riktignok om værhendelser og matforsyningsutfordringer i forbindelse med klimaendringene, men referansene til naturdegradering virker å være nærere, gjennom fjell og skog de kjenner til og arter som blir borte. For det andre synes løsningene å være mer kompliserte for folk når det gjelder klima, enn natur, og de er mer rett fram knyttet til forbruk i siste tilfelle. Gjennomgående mener et stort flertall at vi har for høyt forbruk, som stemmer godt med tidligere studier der folk oppgir å mislike en bruk- og kast-kultur, selv om de er en del av den (Aasen, 2019). Når klima er tema kommer vanskelige avveininger opp, slike som natur versus klima i utviklingen av fornybar energi, samt andre lands innsats og liten effekt av egen innsats.

Det folk oppgir i denne studien kan sees på som et speil av samfunnsdebatten: forbruksreduksjon er sjelden en del av løsningene som har vært diskutert i klimapolitikken, derimot har løsninger som er mer abstrakte for folk, slike som CCS, REDD og kvotehandel vært sentrale strategier for reduksjon av norske utslipp. Når vi finner at folk i større grad har konkrete referanser til forbruksendringer man kan gjøre for natur enn for klima, samt tendensen at det ser ut til å være høyere tilslutning til virkemidler for redusert forbruk når man gjør dette av hensyn til natur- og miljø enn til klima, er det nærliggende å tenke at dette delvis kan forklares av slike trekk ved klimadebatten og -politikken. Folk har også mer konkrete referanser til hva naturtap kan være, men også til hva løsninger for å

---

⁸ Naturtap har også fått mye oppmerksomhet i offentligheten i perioden forut datasamlingen, slik som i serien «oppsynsmannen i NRK, som kan virke inn på folks engasjement.

begrense dette kan være, samt at gevinstene også er mer konkrete for folk. At Norge er et lite land og hver enkelt persons innsats ikke monner knyttes til klimautfordringer mer enn til natur. Slik viser dataene hvordan både trekk ved problemene, ved debatten og politikken kan være vesentlige forklaringsmomenter. Vi kommer tilbake til dette i neste seksjon.

5.2. Enkelttiltak og forbruksreduksjon i et større bilde

Et stort flertall mener at forbruket til nordmenn er for høyt. Et stort flertall vil også redusere eget forbruk generelt, og mange ser på nøysomhet som noe som gir mening. Likevel er det i samtalen i gruppeintervjuene få tiltak som kan bidra til redusert forbruk som oppfattes som særlig attraktive og effektive. Tilrettelegging nevnes, slike som bedre kollektivtransporttilbud, bedre muligheter for å reparere og gjenbruke og lignende. Men mange mener også at dette ikke er nok, fordi mange har råd til å ha høyt forbruk, og peker på at avgifter på miljøskadelige produkter i tillegg til tilrettelegging må til. Samtidig er det lite støtte til slike avgifter. Selv om hensynet til de som har dårlig råd nevnes ofte, støtter ikke flertallet slike virkemidler om avgiftsinntektene brukes til omfordeling. Disse resultatene peker på et gap mellom det mange generelt mener er riktig, og støtte til tiltak og politikk.

Flere reflekterer selv over mangel på konsistens i egne oppfatninger og forbruk, og over mangel på konsistens i politikken. Det er for eksempel mange som oppgir at de gjør flere tiltak i dagliglivet som å sykle, sortere søppel eller kjøpe brukt, men som fremdeles ser det som vanskelig å redusere flyreiser til fritidsformål. Ferie og opplevelser andre steder er viktig for mange, og alternativene til fly oppleves ikke som gode nok. Men konsistens er også noe som etterlyses når det gjelder klima- og miljøpolitikk. Selv om mange mener de kunne redusert forbruket mye og opprettholdt et godt liv, oppleves det som meningsløst å forsake gode sider av livet når andre ikke gjør det samme. Å gjøre noe på individuell basis føles mer meningsløst når det ikke koordineres innsats fra alle. Dette peker på det opplagte: behovet for koordinerende politikk som sikrer en opplevelse av at alle bidrar. Og her kommer også et annet moment inn. For at enkelte virkemidler skal gi mening, må det ikke bare oppleves som rettferdig mellom folk, men også gi mening på et overordnet plan. Resultatene tyder på at enkelttiltak vil oppleves mer meningsfulle og få mer støtte dersom politikken oppleves som konsistent mellom sektorer (hvorfor unngå plastsugerør når hele samfunnet ellers bugner av plast).

Selv om flere synes redusert arbeidstid høres attraktivt ut isolert sett, knyttes også motforestillingene mot redusert arbeidstid delvis til at man ikke ser hvordan dette kan gjennomføres i en større sammenheng. I gruppeintervjuene ble gjennomførbarheten av virkemidler for redusert arbeidstid særlig knyttet til behovet for arbeidskraft og til ulike muligheter for ulike yrkesgrupper, selv om også flere pekte på at et liv utenfor hamsterhjulet ville vært attraktivt og bra av mange grunner, blant annet bedre psykisk helse. Slike virkemidler - og forbruksreduksjon generelt - har vært lite oppe i debattene om omstilling i Norge. Om dette temaet skal debatteres framover virker det nødvendig å knytte det til andre og overordnede spørsmål, slike som behovet for arbeidskraft og forskjeller mellom yrkesgrupper og aldersgrupper når det gjelder ønsker og muligheter for redusert arbeidstid.

Resultatene fra spørreundersøkelsen viser at en betydelig andel mener det hadde gått bedre med klima om alle land hadde gjort som Norge. En slik oppfatning kommer også opp i gruppeintervjuene. Disse respondentene har, i likhet med de fleste andre, få konkrete referanser til hva som er Norges

bidrag til å begrense klimaendringene, og også vage referanser til hva som er Norges forpliktelser og betydning av slike kutt i praksis. En slik oppfatning av Norge beskrives også av Norgaard (se f.eks. Norgaard, 2011) i hennes studier av nordmenns bilder av Norges innsats i verden, som en barriere mot engasjement for å kutte klimagassutslipp. Selv om noen synes informasjonen om Norge var overaskende og justerte bildet sitt, virker det ikke som om en justering av et slikt bilde har innvirkning på oppslutning om virkemidler.

5.3. Virkemidler og lokal tilrettelegging

Det gode liv er, som også andre finner (se for eksempel Nussbaum, 2011; Syse og Mueller, 2014), i liten grad knyttet til forbruk utover det nødvendige (hus og mat for eksempel), og der er de fleste enige. Det gode liv handler for respondentene om god helse, glade barn og familier og gode sosiale relasjoner. Synet på at vi i Norge har et behov for å gjøre noe med forbruket vårt uten at dette nødvendigvis går utover livskvaliteten, er til stede, med ett tydelig unntak, og dette er knyttet til feriereiser og for mange også reiser med fly. Dette godet kan til en viss grad gjøres miljøvennlig med alternativ transport, mener mange. Utover dette, kommer det mange konkrete forslag opp når gruppene diskuterer hva som er gode lokalsamfunn og hva som trengs i lokalsamfunn for at de skal være bærekraftige og samtidig legge til rette for gode liv. Tilrettelegging for sosiale relasjoner og felleskap, møteplasser og inkluderende lokalmiljøer med tilgang på natur trekkes fram som viktig, samt deltagelse i utforming av slike.

Når respondentene diskuterer redusert arbeidstid som en måte å redusere kjøpekraft og forbruk kommer flere motforestillinger enn positive bilder opp. De som er positive til å redusere arbeidstid generelt har allerede et nøkternt forbruk, og vil ikke redusere egen kjøpekraft mer. Mens en del andre peker på gevinster som mer tid med familie, og mindre «jag» og «hamsterhjul», er det flere som er negative enn positive også om inntekten opprettholdes for de med lavere inntekt. Her kommer også argumenter som behov for arbeidskraft på samfunnsnivå inn, og også at arbeid i stor grad gir mening for folk. Et poeng som reises i litteraturen som argumenterer for redusert arbeidstid er at tiden det frigjør kan brukes til lokalsamfunnsbidrag, som engasjement for møteplasser og felleskap på tvers av aldersgrupper og annet frivillig arbeid lokalt. Ideene om at økt fritid kan omsettes i lokalsamfunnsengasjement virker på de fleste som naiv, og det nevnes at folk nok heller vil bruke mer fritid på andre ting (eksempler som kommer opp er «reise mer» og «game mer»).

Det synes videre å være begrensninger i hva man kan få av folkelig støtte til lokale tiltak som begrunnes i reduksjon av klimagassutslipp, gitt at man kan peke på mangel på overordnet koordinering som sikrer konsistens og mening. Likevel, for andre tiltak gir begrunnelse som er knyttet til konkrete naturgevinster og andre goder (som gode møteplasser, muligheter for gjenbruk og reparasjon o.l.), økt folkelig støtte.

6. Konklusjon

I denne rapporten oppsummerer og drøfter vi funn fra en studie av nordmenns oppfatninger om forbruk, omstilling, lokalt omstillingsarbeid og virkemidler for redusert forbruk. Studien er en del av et prosjekt under Include - Forskningscenter for sosialt inkluderende energiomstilling, og basert på to datakilder. Den ene datakilden er 9 fokusgruppeintervjuer (N = 30) og den andre er en spørreundersøkelse besvart av et representativt utvalg av nordmenn (N = ca. 2000).

Vi finner noe mer bekymring for naturdegradering enn klimaendringer, og at folk i noe større grad uttrykte mening i redusert forbruk begrunnet i naturhensyn enn klimahensyn. Et stort flertall oppgir at nordmenn flest har et for høyt forbruk, og at det gir mening å være nøysom. Likevel er det få som oppgir å gjøre en innsats for å begrense forbruket sitt, og de som gjør en innsats gjør det med en overbevisning om at det er rett (og eventuelt kan inspirere andre), ikke fordi de tror det har effekt. Det pekes nettopp på mangel av effekt av individuelle forbruksreduksjoner, og at den må koordineres så den oppfattes rettferdig (mange har høyt forbruk på grunn av god økonomi). Bildet av at Norge gjør en god innsats i klimaspørsmål i verden ser til en viss grad ut til å stå veien for å gjøre noe nasjonalt og lokalt for å begrense utslippene.

Det er liten tilslutning til å redusere arbeidstid uten lønnskompensasjon for å redusere kjøpekraft. Skattelegging for å oppnå det samme har heller ikke høy støtte, men økt tilslutning dersom dette i første rekke rettes mot høytlønte. I diskusjonene om hva som er viktig for et godt liv er det som forventet at dersom grunnleggende materielle behov er dekket, er faktorer som helse, menneskelige relasjoner og forhold til natur vesentlige. Dette illustrerer at det gode liv er uavhengig av materielt forbruk dersom vi har det nødvendigste. Det er imidlertid et unntak, og det gjelder feriereiser. Mange trekker fram at dette er betydningsfullt for å kunne leve gode liv. Det at menneskelige relasjoner er viktig for gode liv, viser også at gode lokalsamfunn med fysiske møteplasser, trygghet og goder som alle kan benytte seg av er sentralt i miljø- og klimaomstilling.

Klimautfordringen er uløselig knyttet til ressursbruk. Resultatene i studien peker mot flere utfordringer og muligheter for omstilling og mer bærekraftig forbruk.

- ➔ Folk ser i større grad mening med forbruksreduksjon som begrunnes i natur og ressursbevaring. Folks konkrete løsninger på og referanser til det som oppleves som for høyt forbruk knyttes i større grad til ressursbruk og motstand mot «bruk og kast» enn til klima. Mer debatt om rollen til forbruk også i klimaomstillingsammenheng kan gjøre at klimaomstilling blir mer konkret for folk, og gjøre den lettere å engasjere seg i.
- ➔ Virkemidler for forbruksreduksjon som adresserer også andre motivasjoner enn reduksjon av klimagassutslipp kan gi større folkelig støtte, og dermed være lettere å gjennomføre. Dette kan for eksempel være virkemidler mot «bruk og kast» og for gjenbruk med begrunnelse i nøktern ressursbruk og naturgevinster, fellesskapsfremmende tiltak (som gode møteplasser) og støtte til næringslivsinitiativ lokalt.

- ➔ Størrelsen på inntekt er et sentralt tema for folk på to måter. Den ene gjelder betydningen av inntekt for forbruksnivå. Høyt inntektsnivå henger sammen med høyt forbruk. Den andre gjelder opplevd urettferdighet ved restriktive virkemidler (som avgifter), der de med høy inntekt ikke trenger å justere forbruket i samme grad som de med lavere inntekt. Begge disse forholdene virker inn på hvorvidt folk opplever tiltak for redusert forbruk som legitime, og bør adresseres i utforming av virkemidler for et mer bærekraftig forbruk.
- ➔ Resultatene gir overordnet et inntrykk av at folk har et nokså mangelfullt bilde av hva nødvendig omstilling innebærer av endringer og prioriteringer, med tanke på Norges mål i klima- og naturpolitikken og planetens tålegrenser. Det virker å være et stort rom for å informere om og debattere løsninger og virkemidler i sammenheng og som i sum skal til for å nå disse målene og grensene.
- ➔ Det virker likevel begrenset hva man kan få oppslutning om i lokalt, regionalt og nasjonalt omstillingsarbeid når opplevd mangel på konsistens og koordinering står i veien, slik som ulikhet i forbruk blant nordmenn og opplevd manglende koordinering mellom sektorer. Løsninger på alle nivåer bør oppleves som meningsfulle og som del av en sammenheng: dvs. at de oppleves som en av flere tiltak i en helhetlig plan.

Referanser

- Aasen, M. (2019). Nordmenn og deling: Deskriptive resultater fra spørreundersøkelse i prosjektet ShareOn. CICERO-rapport 14-2019. [Publikasjon \(cicero.oslo.no\)](https://publikasjon.cicero.oslo.no), lastet ned 27.05.24.
- Alcott, B. (2010). Impact caps: why population, affluence and technology strategies should be abandoned. *Journal of Cleaner Production*, 18(6), 552-560.
- Banister, D. (2008). "The sustainable mobility paradigm." *Transport Policy* 15(2): 73-80.
- Creutzig, F., Roy, J., Lamb, W.F. et al. Towards demand-side solutions for mitigating climate change. *Nature Clim Change* 8, 260–263 (2018). <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0121-1>
- Enova (2017). Kaya-identiteten. [Kaya-identiteten – Veien mot lavutslippssamfunnet | Enova](https://www.enova.no/kaya-identiteten-veien-mot-lavutslippssamfunnet). Lastet ned 02.04.24.
- Ehrlich, P. R., & Holdren, J. P. (1971). Impact of Population Growth: Complacency concerning this component of man's predicament is unjustified and counterproductive. *Science*, 171(3977), 1212-1217.
- Hickel, J. (2020a). The sustainable development index: Measuring the ecological efficiency of human development in the anthropocene. *Ecological Economics*, 167, 106331.
- Hickel, J. (2020b). Less is more: How degrowth will save the world. Random House. Change, P. C. (2018). Global warming of 1.5° C. World Meteorological Organization: Geneva, Switzerland.
- Hickel, J. (2024). Sustainable development index. [SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDEX](https://www.sustainabledevelopmentindex.com), lastet ned 15.05.24.
- Hickel, J., Kallis, G., Jackson, T., O'Neill, D. W., Schor, J. B., Steinberger, J. K., ... & Ürge-Vorsatz, D. (2022). Degrowth can work—here's how science can help. *Nature*, 612(7940), 400-403.
- Human Development Reports (2024), [Human Development Index](https://www.humandevelopmentreports.org/), [Human Development Index | Human Development Reports \(undp.org\)](https://www.humandevelopmentreports.org/), lastet ned 15.05.24.
- Intergovernmental science–policy platform on biodiversity and ecosystem services (IPBES) (2019). Global assessment report on biodiversity and ecosystem services. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3831673>
- IPCC (2023). Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, pp. 35-115, doi: [10.59327/IPCC/AR6-9789291691647](https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647).
- Jackson, T. (2009). Prosperity without growth: Economics for a finite planet. Routledge.
- Klepp, G. I. & Laitala, K. (2016). Klesforbruk i Norge. SIFO Fagrapport nr.2 – 2016
- Klimautvalget (2023). Omstilling til lavutslipp – veivalg for klimapolitikken mot 2050. NOU 2023:25.

Miljødirektoratet (2024a). Miljøstatus – naturmangfold. [Norges klima- og miljømål - Miljøstatus \(miljodirektoratet.no\)](#), lastet ned 15.05.24.

Miljødirektoratet (2024b). Miljøstatus – elektrisk og elektronisk avfall. [Elektrisk og elektronisk avfall \(EE-avfall\) \(miljodirektoratet.no\)](#), lastet ned 15.05.24.

Naturavtalen (2022) Norsk oversettelse av vedlegg til beslutning CBD COP15/4 Kummin- Montreal Global Biodiversity Framework. [norsk-oversettelse-av-kunming-montreal-global-biodiversity-framework.pdf \(regjeringen.no\)](#). Lastet ned 02.04.24.

Norgaard, K. M. (2011). Living in Denial: Climate Change, Emotions, and Everyday Life. The MIT Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt5hhfvf>

Norsus (2021). Sektorrapport for matbransjen, offentlig sektor og husholdningsleddet. Norsus rapportnr.: OR.36.21 – 2021.

Nussbaum, M.C. (2011). Creating Capabilities. Cambridge, MA: Harvard University Press

Regjeringen (2023). Klimaendringer og norsk klimapolitikk. [Klimaendringer og norsk klimapolitikk - regjeringen.no](#) . Lastet ned 02.04.24. Schnell SM (2013) Food miles, local eating, and community supported agriculture: putting local food in its place. Agriculture and Human Values 30(4): 615–628.

Stoknes, P. E. (2020). Grønn vekst, en sunn økonomi for det 21. århundre. Tiden. 2020.

SSB (2024). [Utslipp til luft – SSB](#). (lastet ned 10.06.2024)

Syse, K. L., & Mueller, M. L. (2014). Sustainable Consumption and the Good Life. Taylor & Francis.

Wang, L., Westskog, H., Selvig, E., Mygland, R. & Amundsen H. (2016). Kortreist kvalitet. Hva betyr omstilling til et lavutslippssamfunn for kommunesektoren? KS FoU-prosjekt nr. 154025. 162s. Oslo: KS.

Westskog, H., T. Winther and E, Strumse (2011). Addressing fields of rationality – a policy for reducing household energy consumption? In: Markandya A., I. Galarraga and M. Gonzalez (eds): The Handbook of sustainable use of energy. Edward Elgar Publishing.

Westskog H, Aarsæther N, Hovelsrud GK et al. (2022) The transformative potential of local-level planning and climate policies: case studies from Norwegian municipalities. Cogent Social Sciences 8(1): 2033457.

Vedlegg

A. Tabell over utvalget respondenter fokusgruppeintervjuene

Gruppe	Segment	Kjønn	Fødselsår	Landsdel
1	Høy kapital kvinner	Kvinne	1999	Nord-Norge
1	Høy kapital kvinner	Kvinne	1988	Sørlandet
1	Høy kapital kvinner	Kvinne	1997	Midt-Norge
1	Høy kapital kvinner	Kvinne	1965	Sørlandet
2	Høy kapital menn	Mann	1959	Nord-Norge
2	Høy kapital menn	Mann	1964	Vestlandet
2	Høy kapital menn	Mann	1961	Østlandet
3	Høy kapital blandet	Kvinne	1996	Nord-Norge
3	Høy kapital blandet	Kvinne	1994	Østlandet
3	Høy kapital blandet	Mann	1974	Østlandet
4	Medium kapital kvinner	Kvinne	1972	Sørlandet
4	Medium kapital kvinner	Kvinne	1973	Vestlandet
4	Medium kapital kvinner	Kvinne	1991	Østlandet
4	Medium kapital kvinner	Kvinne	1996	Østlandet
5	Medium kapital menn	Mann	1974	Midt-Norge
5	Medium kapital menn	Mann	1981	Østlandet
5	Medium kapital menn	Mann	1987	Nord-Norge
6	Medium kapital blandet	Kvinne	1986	Østlandet
6	Medium kapital blandet	Kvinne	1974	Østlandet
6	Medium kapital blandet	Mann	1997	Midt-Norge
6	Medium kapital blandet	Mann	1999	Midt-Norge
7	Lav kapital kvinner	Kvinne	1962	Sørlandet
7	Lav kapital kvinner	Kvinne	1972	Vestlandet

Include 3/2024 – Folk om forbruk og omstilling

7	Lav kapital kvinner	Kvinne	1984	Østlandet
8	Lav kapital menn	Mann	1996	Østlandet
8	Lav kapital menn	Mann	2000	Vestlandet
9	Lav kapital blandet	Kvinne	1983	Vestlandet
9	Lav kapital blandet	Kvinne	1961	Nord-Norge
9	Lav kapital blandet	Mann	1968	Østlandet
9	Lav kapital blandet	Mann	1957	Østlandet

B. Intervjuguide fokusgruppeintervjuer

Introduksjon

- 1) Vi forteller litt om prosjektet og oss selv
- 2) Fått infoskriv og signert/bekreftet? Om ikke- gjøre rett etter intervjuet og sende til Kantar. Hovedinnhold: Trekke seg, anonymitet, tilgang og sletting. understreker at innad i gruppen vil de kjenne til hverandre og opplysninger som gis er konfidensielle/holdes i gruppa.
- 3) Opptak – beskjed.
- 4) Vi starter mer at alle har mikrofon på (til oss: den som skriver har mikrofon av) Vi vil gjerne at alle deltar. Vi vil gjerne at dere tenker og bidrar med alle innspillene dere måtte ha underveis. Alt er verdifullt – ingen fasit. Vi ønsker bredde i synspunkter.

A. Bakgrunn, forbruk, oppfatninger omstilling Norsk kontekst (rolle i verden)

1. Hvem er dere (livet generelt – liten presentasjon)?
2. Hva tenker dere på når det snakkes om klima- og miljøomstilling?
3. Når dere tenker på lokalsamfunnet deres – er omstilling relevant der og på hvilken måte?
4. Hva tenker dere om egen/folks rolle og forbruk?

(huske: spørre om å redusere eget forbruk)

(Vi viser Sustainable Development Index – fokus på Norge + eksempler forbruk. 2 slides)

5. Hva tenker dere om dette (vi presenterte)?

(huske: Skal vi gjøre noe? Hva kan vi gjøre? Hvem er vi i dette spørsmålet?)

6. Hva tenker du nå om forbruk (eget og alles)?

B. Det gode liv

1. Hva er et godt liv for dere/deg? (Hva er viktigst for å ha et godt liv? huske: uavhengig av hva som er mulig)
2. Hva tenker dere om sammenhengen mellom et godt liv og forbruk?
3. Hva skal til for at et lokalsamfunn er godt å leve i?

C. Tiltak og løsninger for klima- og miljøomstilling (redusert forbruk)

1. Har dere tanker om måter å få til redusert forbruk på, evt. innvendinger?
2. Vi vil at dere reflekterer over noen forslag til måter å redusere forbruket på som blir nevnt når forbruk diskuteres. Alle dreier seg om redusert kjøpekraft, men på tre vis:
  - i) det første er redusert kjøpekraft ved at arbeidstida reduseres og dermed inntekta vår. Vi får mer fritid som kan benyttes for eksempel til sosialt arbeid som avlaster offentlige

tjenester og bidrar til gode lokalsamfunn (eks fritidsaktiviteter for barn, omsorg for eldre, lage møteplasser lokalt osv)

- ii) det andre er å redusere kjøpekraft med økte skatter og avgifter som brukes på omfordeling (for eksempel økt avgifter på luksusgoder, mer formueskatt, eiendomsskatt, arveavgift som for eksempel brukes til å lette inntektsskatt til lavtlønte)
- iii) det tredje er å redusere kjøpekraft med økte skatter og avgifter som brukes til tjenester og goder som vi alle har tilgang til for en lav pris (slik som utlån av utstyr, kulturtilbud, felles møteplasser, bedre og rimeligere kollektivtilbud)

Vi tar alle en for en og snakker litt om hvilke dere foretrekker og hvorfor.

(Huske: her tenke åpent. Vi vil ikke ha svar på hva de tenker om det tekniske og gjennomførbare ved «måtene» eller venstre -høyre aksene politisk sett)

- 3. Hvis vi tenker på hva dere har sagt om det gode liv, hva tenker dere om disse måtene å redusere forbruket på?
- 4. Er det andre måter å redusere forbruk på, som dere tenker på?

D. Avslutning

- 1. (Om ikke nevnes: Ville du tenkt forskjellig om du skulle tenkt på hva som er bra for samfunnet og hva som er bra for deg - hva er i så fall viktig og er det noe vi da ikke har tenkt på til nå?)
- 2. (Om Hans ikke er nevnt – spør: Hva tenker dere rundt ekstremværet Hans som har rammet Norge i sommer og andre ekstreme hendelser verden over – og behovet for omstilling?).
- 3. Har dere noe å tilføye eller kommentarer til diskusjonen vi har hatt (hvordan var det å være med i en slik diskusjon)?

C. Informasjon gitt til utvalg A og B i spørreundersøkelsen.

Vedlegg til utvalg A:

Nå følger noe informasjon om forbruket vårt.

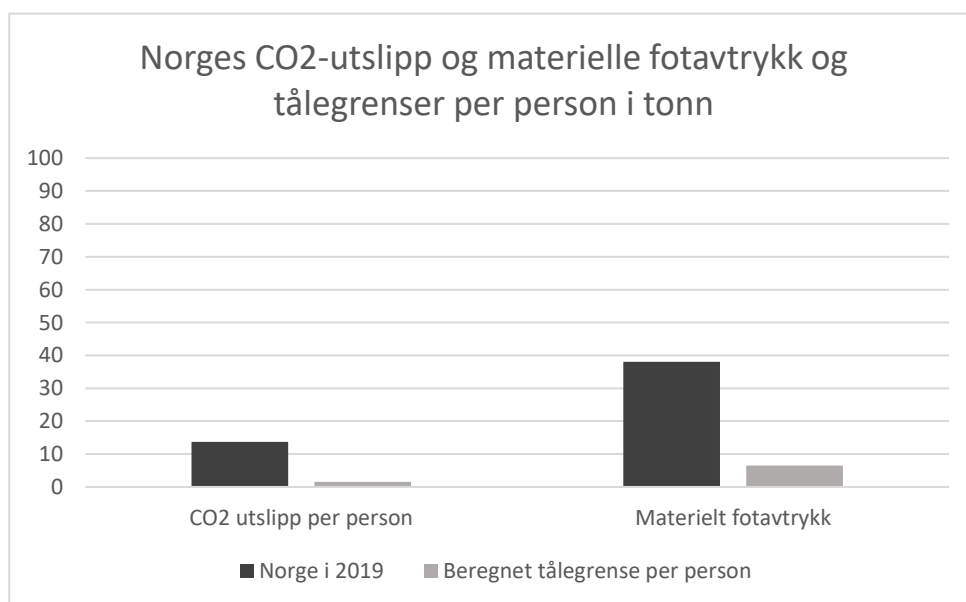
Forbruksbaserte utregninger av klimagassutslipp inkluderer alle utslipp som kan knyttes til det du forbruker uansett hvor utslippet skjer. Når du kjøper en bukse fra Vietnam, regnes alle utslipp fra produksjon av buksa i dette landet, utslipp fra frakt til Norge og i Norge, samt utslipp i Norge for eksempel når buksa blir søppel. Tilsvarende beregninger gjøres for forbruksbaserte utregninger av materiell ressursbruk. Med materiell ressursbruk menes antall kilo (eller tonn) av ulike råvarer som kan knyttes til vårt forbruk. Det kan for eksempel være stein og grus til bygging av veier og bygninger, eller metaller til produksjon av biler og elektronikk, uansett hvor i verden ressursene kommer fra.

De lysegrå stolpene i figuren nedenfor viser hva vi kan bruke av ressurser og slippe ut av CO₂ (karbondioksid) per år dersom vi skal holde ressursbruk og utslipp innenfor planetens tålegrense. Estimaten er globale og fordelt likt på jordas befolkning.

Totalt er vi langt over tålegrensen for planeten både når det gjelder ødeleggelse av natur og klimagassutslipp. Rike land som Norge setter mye større avtrykk på klima og miljø enn den fattige delen av verden. I Norge bruker vi nesten seks ganger mer ressurser og bidrar med nesten ni ganger mer utslipp enn hva planeten tåler (forbruksbasert utregning), dersom alle skulle hatt samme nivåer som Norge.

De svarte stolpene viser Norges CO₂utslipp fordelt på befolkning til venstre, og materiell ressursbruk (også kalt materielt fotavtrykk) fordelt på befolkning til høyre.

Skal ressurser og utslipp fordeles likt på jordas befolkning, innenfor jordas tålegrenser, må utslipp og ressursbruk per person begrenses til nivået til de lysegrå stolpete.

(Basert på *“Hickel (2020) The sustainable development index: Measuring the ecological efficiency of human development in the anthropocene. Ecological economics, 167, 106331»*, oppdatert med 2019-tall her).

Vedlegg til utvalg B:

Nå følger noe informasjon om forbruket vårt.

Forbruksbaserte utregninger av klimagassutslipp inkluderer alle utslipp som kan knyttes til det du forbruker uansett hvor utslippet skjer. Når du kjøper en bukse fra Vietnam, regnes alle utslipp fra produksjon av buksa i dette landet, utslipp fra frakt til Norge og i Norge, samt utslipp i Norge for eksempel når buksa blir søppel. Tilsvarende beregninger gjøres for forbruksbaserte utregninger av materiell ressursbruk. Med materiell ressursbruk menes antall kilo (eller tonn) av ulike råvarer som kan knyttes til vårt forbruk. Det kan for eksempel være stein og grus til bygging av veier og bygninger, eller metaller til produksjon av biler og elektronikk, uansett hvor i verden ressursene kommer fra.

Totalt er vi langt over tålegrensen for planeten både når det gjelder ødeleggelse av natur og klimagassutslipp. Rike land som Norge setter mye større avtrykk på klima og miljø enn den fattige delen av verden. I Norge bruker vi nesten seks ganger mer ressurser og bidrar med nesten ni ganger mer utslipp enn hva planeten tåler (forbruksbasert utregning), dersom alle skulle hatt samme nivåer som Norge.

Include

Forskningscenter for sosialt inkluderende energiomstilling